

TOMA ZARANKAITĖ

Didieji medžiokliai Radvilos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: pareigūnai ir geriausi valdovo draugai

ANOTACIJA. Lietuvos didžiojo kunigaikščio rengtos medžioklės, savo reikšme Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau LDK) peržengusios ekonominį bei ūkinį aspektus, XVI a. buvo viena iš didžiojo kunigaikščio dvaro, jo sociumo konsolidacijos galimybių, taip pat puikus būdas užmegzti ir palaikyti artimus santykius su valdovu. Straipsnio objektas – LDK valdovą Žygimantą Augustą bei LDK didįjį medžioklį (rusén. *ловчий великий*, lenk. *łowczy hospodarski*, *łowczy wielki*, lot. *praefectus venationum*, vok. *Oberjagermeister*) Mikalojų Radvilą Rudąjį suartinusios medžioklės, jų vaidmuo stiprinant abipusį emocinį ryšį ir šios pramogos įtaka tolesnei Mikalojaus Radvilos Rudojo karjerai. Straipsnyje atskleidžiama, kaip draugystė derėjo su oficialiomis vyriausiojo LDK medžioklės ūkio pareigūno – didžiojo medžioklio – pareigomis.

RAKTAŽODŽIAI: medžioklė, didysis medžioklis, Mikalojus Radvila Rudasis, Žygimantas Augustas, laiškas (korespondencija).

Straipsnio problematiką analizuojančių monografių, kai tyrimo objektu laikomas ne ūkinis, o sociopolitinis medžioklės aspektas ar didžiojo medžioklio pareigybė, lietuvių istoriografijoje iki šiol nėra. Tačiau parašyta nemažai vertingų istorikų darbų, bendrąja prasme aptariančių LDK valdovo ūkį, pramoninę medžioklės aspektą ar socialinę LDK valdovo dvaro struktūrą. Juose dėmesio skiriama ir prozopografiniam tyrimo metodui. Šiame kontekste minėtiems tyrimams itin svarbus Rimvydo Petrausko straipsnis, kuriame aptariami Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų savimonės pokyčiai XVI amžiaus

pirmoje pusėje¹. Autorius pateikia svarbių įžvalgų, atskleidžiančių medžioklės ūkio pareigūnų hierarchinio pavaldumo ryšius. LDK didžiojo medžioklio pareigybę minėtas istorikas aptaria ir Visuotinės lietuvių enciklopedijos 4-ame tome². Atskirą leidinių grupę sudaro LDK pareigūnų sąrašai³, nurodantys LDK valdovo pareigūnų giminystės ryšius. Itin vertingi šio straipsnio tikslui pasiekti Radvilų giminę tyrinėjusių istorikų darbai. Bene svarbiausias – Raimondos Ragauskienės darbas „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Mikalojus Radvila Rudasis (apie 1515–1584 m.)“⁴, kurio pirmuose dviejuose skyriuose analizuojama didžiojo medžioklio pareigybės svarba Mikalojaus Radvilos Rudojo tolesnei karjerai. Kitame minėtos autorės darbe, skirtame Mikalojaus Radvilos Rudojo ir Žygimanto Augusto komunikacijos modeliams aptarti⁵, detalai analizuojami abipusio susirašinėjimo intensyvumo, komunikacijos technikos, laiškų formos, Radvilos Rudojo šeimos ir politinių reikalų aspektai, gilinamasi į Radvilos Rudojo charakterio savybes. Tačiau šiame straipsnyje didžiojo LDK medžioklio pareigybei nėra skirta daug dėmesio, labiau gilinamasi į anksčiau minėtus tematinius pjuvius, atskleidžiančius bendrą Mikalojaus Radvilos Rudojo ir Žygimanto Augusto bendravimo paveikslą.

Tomo Veteikio straipsnyje⁶, 2007 m. publikuotame kartu su pataisytu Mikalojaus Husoviano poemos apie stumbro medžioklę vertimu, kritiškai įver-

¹ Rimvydas Petrauskas, „Titulas ir valdžia: Lietuvos didžiosios Kunigaikštystės didikų savimonės pokyčiai XVI amžiaus pirmoje pusėje“, in: *Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha: straipsnių rinkinys*, sudarė Irena Valikonytė, Lirija Steponavičienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 35–45.

² Idem, „Didysis medžioklis“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 4, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2003, p. 684.

³ *Poczet rodów w Wielkiem Księstwie Litewskiem w XV i XVI wieku*, ułożyl i wydał Adam Boniecki, Warszawa: J. Berger, 1887; *Urządnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku*, pod redakcją Andrzeja Gąsiorowskiego, Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1994.

⁴ Raimonda Ragauskienė, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Mikalojus Radvila Rudasis (apie 1515–1584 m.)*, Vilnius: Valstybės žinios, 2002, p. 43, 46, 48–49, 51, 66, 123, 146, 173.

⁵ Eadem, „Valdovas ir didikas: Žygimanto Augusto ir Mikalojaus Radvilos Rudojo 1546–1572 m. komunikacijos modelis jų korespondencijos šviesoje“, in: *Lituanistica*, Vilnius: Academia, 1998, Nr. 2 (34), p. 13–41.

⁶ Tomas Veteikis, „Mikalojus Husovianas epochų ir tapatybių sankirtose“, in: Mikalojus Husovianas, *Raštai*, Vilnius: LLTI, 2007, p. 205–302; pirmą kartą Husoviano *Giesmė apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę* išversta ir publikuota 1963 m.: Mikalojus Husovianas, *Giesmė apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę*, iš lotynų k. vertė Benediktas Kazlauskas, Vilnius: LTSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Literatūra, 1963, p. 141–181.

tinami ir aptariami poemos apie stumbro medžioklę šaltiniai, jos parašymo aplinkybės, šio kūrinio specifika. Autoriaus įžvalgos atskleidžia stumbro medžioklės reikšmę XVI a.

Svarbi mūsų tyrimui šaltinių grupė, leidžianti apčiuopti ir atsekti Radvilų, kaip didžiųjų medžioklių, santykį su valdovu, yra jų korespondencija. Reikšmingas mūsų tyrimui Irenos Kaniewskos sudarytas laiškų rinkinys *Listy króla Zygmunta Augusta do Radziwiłów* ir jame esantys laišakai Mikalojui Radvilai Rudajam, taip pat XVI a. laiškų publikacijų tomai⁸, kurių pagrindą sudaro Mikalojaus Radvilos Rudojo ir valdovo Žygimanto Augusto korespondencija. Būtent šių laiškų analizė leidžia atskleisti specialaus medžioklės ūkio pareigūno santykį su valdovu. Papildanti mūsų tyrimą šaltinių grupė – XVI a. literatūriniai kūriniai, padedantys atskleisti medžioklės svarbą to meto valdančiojo elito tarpusavio bendravimui. Išsamiausias pasakojimas apie šią valdovo pramogą – Mikalojaus Husoviano *Giesmė apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę*⁹. Apie dvaro etiketo pokyčius, medžiotas gyvūnų rūšis ir jų medžiavimo būdus leidžia spręsti Martyno Kromerio¹⁰, Luko Gurnickio¹¹ kūriniai.

Nors medžioklė ankstyvaisiais naujaisiais laikais buvo bene pagrindinis kilmingųjų laisvalaikio pomėgis, politinio bendravimo forma, neretai koreliuojanti ir su ekonomine nauda¹², su medžiokle susijusios dvaro pareigybės atsirado palyginti vėlai ir užėmė ne pačią reikšmingiausią vietą dvaro struktūroje. Antai net ir mūsų aptariamo laikotarpio pabaigoje tarp 36 didžiojo kunigaikščio pareigūnų priesaikų formulių nerandame nė vienos medžioklės

⁷ *Listy króla Zygmunta Augusta do Radziwiłów*, opracowała, wstęp i komentarze Irena Kaniewska, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1999.

⁸ „Listy z lat 1525–1548 ze zbiorów Władysława Pociechy, Witolda Taszyckiego i Adama Turasiewicza“, in: *Listy polskie XVI wieku*, pod redakcją Kazimierza Rymuta, t. 1, Kraków: Polska akademia umiejętności, 1998; „Listy z lat 1548–1550 ze zbiorów Władysława Pociechy, Witolda Taszyckiego i Adama Turasiewicza“, in: *Listy polskie XVI wieku*, pod redakcją Kazimierza Rymuta, t. 2, Kraków: Polska akademia umiejętności, 2001.

⁹ Mikalojus Husovianas, *Giesmė apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę*, in: Mikalojus Husovianas, *op. cit.*, p. 111–163.

¹⁰ Marcin Kromer, *Polska. Czyli o położeniu, ludności, obyczajach, urządach I sprawach publicznych królestwa Polskiego księgi dwie*, opracowanie Romana Marchwińskiego, Olsztyn: Pojezierze, 1977.

¹¹ Lukas Gurnickis, *Lenkų dvariškis*, iš senosios lenkų kalbos vertė ir komentarus parašė Eglė Patiejūnienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009.

¹² Rimvydas Petrauskas, „Vytauto dvaras: struktūra ir kasdienybė“, *Naujasis židinys-Aidai*, 2003, Nr. 1–2, p. 39.

pareigūno priesaikos, o seniūnų¹³ ar sekretorių priesaikų¹⁴ yra net po kelias. Greičiausiai taip atsitiko dėl to, kad medžioklės ūkį organizavusių pareigūnų funkcijos tiesiogiai nebuvo susijusios su valstybės paslapčių saugojimu.

Žinoma, nereikėtų nuvertinti medžioklės ūkio pareigybių, nes šios galėjo suteikti galimybę provincijos bajorams iškilti į aukštesnes pareigas ar patekti į gana uždara kilmingųjų elitą¹⁵, o įtakingų giminių atstovams (pvz., Radvilų) suteikiamos medžioklės pareigybės, leidžiančios būti greta valdovo per ilgai trunkančią pramogą, galėtų byloti apie išskirtinį socialinį ir emocinį statusą, valdovo simpatiją ir pasitikėjimą. Itin iškalbingas atvejis, kai Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto didžiuoju medžiokliu 1546.12.30–1554.09.03 tapo jo svainis Mikalojus Radvila Rudasis¹⁶, o vėliau, 1574.03.02–1580.02.16, LDK didžiuoju medžiokliu tapo ir jo sūnus Mikalojus Radvila¹⁷. Apskritai, svarbu pažymėti, jog toks medžioklės pareigybių „paveldėjimas“ yra gana būdingas mūsų aptariamuoju laikotarpiu, tačiau kadangi valdovo ryšys su Mikalojumi Radvila Ruduoju buvo išskirtinis ir geriausiai atskleidžiantis didžiojo medžioklio santykio su valdovu specifika, daugiausia gilinsimės būtent į šio atvejo tyrimą. Anot Raimondos Ragauskienės, aistra medžioklei Mikalojui Radvilai Rudajam tapo „neabejotinu koziriu“¹⁸, padėjusiu puoselėti asmeninį ryšį su valdovu, kuris pasitarnavo kylant karjeros laiptais. Į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę atvykęs Žygimantas Augustas vertino Mikalojaus Radvilos Rudojo žinias apie Gardiną supančias girias ir medžioklę, todėl mielai kartu medžiodavo¹⁹.

Mikalojų Radvilą Rudąjį ir valdovą Žygimantą Augustą vienijo aistra medžioklei bei draugystė. Jie kartu medžiodavo ir organizuodavo medžiokles²⁰. Antai išlikusiuose laiškuose Mikalojui Radvilai Rudajam Žygimantas Augustas

¹³ *Lietuvos Metrika (1566–1572). 8-oji Viešųjų reikalų knyga*, parengė Darius Baronas, Liudas Jovaiša, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1999, Nr. 23, p. 30.

¹⁴ *Ibid.*, Nr. 24, p. 31.

¹⁵ Иван Лаппо, *Великое Княжество Литовское за время отъ заключения Люблинской унии до смерти Стефана Батора (1569–1586)*, т. 1, С. Петербург: Скородова, 1901, p. 369.

¹⁶ *Urządnicy centralni*, p. 65.

¹⁷ *Ibid.*, p. 66.

¹⁸ Raimonda Ragauskienė, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris*, p. 43.

¹⁹ Išsamiau žr. *ibid.*

²⁰ *Listy z lat 1525–1548*, p. 463–464.

ne sykį linksmai dalydavosi įspūdžiais apie medžiokles Rūdninkuose, aptardavo būsimų medžioklių rengimą²¹. Pavyzdžiui, 1548 m. kovo 16 d. laiške iš Krokuvos Žygimantas Augustas rašo Mikalojui Radvilai Rudajam apie medžioklės organizavimo reikalus. Įsakoma perduoti valdovo raštus šauliams, žmonai ir įspėti Rūdninkų dvaro laikytoją apie galimą valdovo atvykimą²². Kitame 1569 m. gruodžio 9 d. laiške Radvilai Rudajam valdovas informuoja, kad rytojaus dieną ketina vykti į Nepolomices medžioklėn, skundžiasi žvėrių trūkumu šiuose miškuose ir užsimena, kad norėtų sumedžioti bent vieną elnią²³. Panašaus pobūdžio ir kitas valdovo laiškas, leidžiantis minėtam didikui susimedžioti briedį ir draugišku tonu perspėjantis apie savo atvykimą į Rūdninkus medžioti²⁴.

Taigi aptarti laišakai liudija apie artimą valdovo ir jo didžiojo medžioklio draugystę, nes medžioklės reikalų tema paliečiama pačioje laiško pabaigoje, aptarus visus oficialių valstybės reikalų tvarkymo klausimus, šalia linkėjimų ir asmeninio pobūdžio klausimų apie sveikatą. Svarbu pastebėti, jog su medžiokle susijusių reikalų aptarimas nebeturi prieš tai laiške vyravusio oficialumo ir rimto tono. Valdovas juokauja apie nenusisėkusią medžioklę (t. y. atskleidžia adresatui savo nesėkmes, kurias, tikėtina, toli gražu ne kiekvienas valdovo aplinkoje galėjo matyti), užsimena apie savo norus ir pageidavimus būsimų medžioklių metu. Tiesa, iš fakto, jog didžiojo medžioklio darbai nedetalizuojami, o tik įspėjama apie valdovo atvykimą, galima daryti prielaidą, jog medžioklės organizavimo praktika XVI a. buvo gana nusistovėjusi, o dėl artimo asmeninio ryšio Radvila Rudasis žinojo, ko iš medžioklės tikisi valdovas, todėl nebuvo būtinybės smulkiai detalizuoti pasirengimo medžioklei klausimų, bet pakako tik lakoniškai bei draugiškai užsiminti, kuriuo metu laukti atvykstančio valdovo, kokius būtinus dalykus kelionei paimti. Žinoma, tikėtina, jog smulkmeniškai nurodymai, kaip organizuoti medžioklę, būdavo siunčiami atskiru raštu, o laiške tik draugiškai primenama apie laukiamą pramogą.

Didysis medžioklis per visą medžioklę būdavo greta valdovo, todėl neretai keliaudavo kartu su didžiuoju kunigaikščiu. Anot Raimondos Ragauskienės, 1546 m. Mikalojaus Radvilos Rudojo itinerariumas „beveik sutapo su Lietuvos

²¹ Raimonda Ragauskienė, *Barbora Radvilaitė*, Vilnius: Vaga, 1999, p. 111–112.

²² *Listy króla Zygmunta Augusta*, p. 47.

²³ *Ibid.*, p. 57.

²⁴ *Ibid.*, p. 566.

valdovo – dalyvauta medžioklėse ar būta Vilniuje²⁵. Svarbu atkreipti dėmesį, kad šią poziciją turėjo užimti patikimas ir lojalus žmogus, žinantis valdovo pomėgius, nes medžioklės eiga yra pavojinga ne tik medžiojamam gyvūnui, bet ir kiekvienam medžioklės dalyviui. Azartiškai pramogaujant lengva prarasti kontrolę, todėl pareigūnas turėjo būti itin artimas ir patikimas. Pirmajam šūviui medžioklės metu ženklą rankos mostu dažniausiai duodavo pats valdovas²⁶. Tikėtina, jog šį jo gestą didysis medžioklis perduodavo išsirikiavusiems raiteliams²⁷. Nuaidėjus medžioklės ragui, paleidus pirmąjį šūvį ir „paraginus žirgą pentinai“²⁸, prasidėdavo medžioklė, o jos eigai vadovavo pats valdovas kartu su didžiuoju medžiokliu.

Svarbu atkreipti dėmesį, jog LDK valdovo medžioklės ir miškų ūkių administravimo centralizacija stiprėjo ir kito kartu su Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvaru. Tarp dvare atsiradusių naujų pareigybių buvo ir susijusių su LDK valdovo miškų bei medžioklės ūkiu priežiūra. Šis procesas vyko pamažu, ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio medžioklių rengimo tvarka nusistovėjo toli gražu ne iš karto. Taigi, galime teigti, jog didieji medžiokliai, be asmeninių ryšių puoselėjimo, turėjo ir labai aiškių oficialių pareigų, susijusių su medžioklės ūkio koordinavimu. Vis dėlto didžiausias valdovo medžioklių rengimo krūvis tekdavo medžiokliams (rusėn. *ловчий*, lenk. *łowczy*, lot. *venator*), hierarchiškai priklausomiems nuo didžiųjų medžioklių. Šie tuo metu būdavo šalia valdovo ir vadovaudavo medžioklės eigai, o rengiant medžiokles prisiimdavo atsakomybę už pasirengimo veiksmų koordinavimą ir socialinius klausimus.

Anot Jerzy Ochmański, didžiojo medžioklio pareigybė šaltiniuose minima tik nuo XV a. antrosios pusės²⁹, tačiau žinoma, kad jau 1437 m., Lietuvos didžiojo kunigaikščio Švitrigailos valdymo metais, didysis medžioklis buvo Petras Volkovijus³⁰. Taigi, nors ši pareigybė atsirado šiek tiek anksčiau, nei manė ankstesni istorikai, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto laikais ji, matyt, neegzistavo. Pažymėtina, kad Lenkijos Karalystėje ši pareigybė žinoma nuo XIII a. pradžios³¹.

²⁵ Raimonda Ragauskienė, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris*, p. 46.

²⁶ Сигизмунд Герберштейн, *Записки о Московии в двух томах*, t. 1, Москва: Памятники исторической мысли, 2008, p. 573.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ Marcin Kromer, *op. cit.*, p. 42–43.

²⁹ Jerzy Ochmański, *Senoji Lietuva*, Vilnius: Mintis, 1996, p. 90.

³⁰ *Urządnicy centralni*, p. 65.

³¹ Zygmunt Gloger, „Łowczy“, in: *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, t. 3, Warszawa: P. Laskauera, W. Babickiego, 1902, p. 163.

Didžiojo medžioklio pareigybei įsitvirtinus LDK valdovo dvare pasikeitė Lietuvos didžiojo kunigaikščio medžioklių organizavimo tvarka. Jis ėmė vadovauti kitiems medžioklės ūkio pareigūnams. Didžiųjų medžioklių atsiradimas palengvino valdovo pastangas apriboti savavališką miškų bei medžioklės plotų naikinimą, nes minėtųjų pareigūnų dispozicijoje atsidūrė visos tuo metu LDK valdovui priklausiusios girios. Vis dėlto svarbu atkreipti dėmesį, jog šių pareigūnų uždaviniu galime laikyti ir valdovo pramoginių medžioklių organizavimą. Kadangi mūsų aptariamuoju laikotarpiu LDK valdovo medžioklės buvo rengiamos kaip didelė šventė, turėjusi aiškų ceremonialą, būtent didysis medžioklis per šią pramogą būdavo šalia valdovo³², vadovaudavo kitiems medžioklės pareigūnams ir dalyviams, informuodavo didįjį kunigaikštį apie esamą situaciją³³.

Galime teigti, jog didžiojo medžioklio pareigos buvo daugiasluoksnės ir įpareigojo šį pareigūną medžioklių pasirengimą vertinti dviem skirtingais aspektais – oficialiu ir privačiu. Kadangi šias pareigas einantis žmogus privalėjo žinoti, ko iš būsimos medžioklės tikisi valdovas, tinkamai ją surengti ir sukviesti reikiamą skaičių dalyvių. Todėl nenuostabu, kad šias pareigybes turėjo iškilių giminių – Radvilų, Pacų, Chreptavičių ir kt. – atstovai, išmanantys to meto kilmingųjų bendravimo etiketą. Taip pat didysis medžioklis turėjo rūpintis ir ne itin reikšmingais medžioklės klausimais. Pavyzdžiui, viename laišku Mikalojus Radvila Rudasis informuoja valdovą, kaip medžioklėse sekasi medžiokliniams šunims, kuriuos mokyti valdovas buvo patikėjęs didžiajam medžiokliui³⁴.

XVI a. prestižiškiausia fizinė veikla buvo karyba, po jos sekė medžioklė. Anot XVI a. autorių Mikalojaus Husoviano ir Martyno Kromerio, stumbro medžioklė yra daug fizinių jėgų reikalaujanti pramoga, rengiama (atsižvelgiant į medžioklės tipą) giriose, miškuose ar plačiame lauke, kuriame dažnai blaškosi atskirtas nuo bandos gyvūnas. Giriose ir miškuose dažniausiai rengtos medžioklės su varovais, laukuose – parodomosios. Tiesa, šaltiniai neleidžia nustatyti, ar valdovas medžioklėms aptvaruose, ar laukdavo lauke (lenk. *na polanie*), kol girininkai varovai (rusėn. *осочник*) atvarys žvėris į specialiai

³² Сигизмунд Герберштейн, *op. cit.*, p. 569.

³³ Agnieszka Samsonowicz, *Łowiectwo w Polsce Piastów i Jagiellonów*, Warszawa: Warszawska Firma Wydawnicza, 2011, p. 303.

³⁴ *Listy z lat 1525-1548*, p. 464.

parengtą aikštelę, tačiau žinoma, kad Žygimantas Augustas buvo pirmas valdovas, XVI a. medžioklėje naudojęs arkebužą (kulkomis šaudantį ginklą)³⁵ – jos švininių kulkų randama ir vykdant medžioklės dvarų archeologinius kasinėjimus³⁶. Šiuo išskirtiniu ginklu XVI a. dažniausiai puikuodavosi valdovas, kiti medžioklės dalyviai naudodavo labiau įprastus, tradicinius ginklus: ietis, lankus su strėlėmis, arbaletus. Medžiojant neretai naudoti specialūs, puošniai dekoruoti šarvai iš metalo, odos ir tekstilės³⁷, skirti apsaugoti ne tik valdovą ir kitus kilminguosius, bet ir brangius medžioklėse naudotus žirgus, medžioklinius šunis.

Didžiojo medžioklio žinioje buvo didžiojo kunigaikščio palydos sudarymas, numatant, kiek ir kokių pareigūnų reikės rengiamai valdovo pramogai³⁸. Natūralu, jog medžioklėse daugėjant LDK valdovo palydos, didėjo ir jos apgyvendinimo išlaidos, o tai kėlė naujų iššūkių už valdovo svitos įkurdinimą atsakingam pareigūnui. Antai Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio knygoje minimi net 26 dvarionys, iš kurių kiekvienas turėjo bent po kelis tarnus. Iš viso jų galėjo būti 80–100³⁹. XVI a. viduryje Lietuvos didžiojo kunigaikščio palyda tapo dar gausesnė. Be valdovo dvariškių, vien tik su medžiokle susijusių pareigūnų ir medžioklės tarnybas turinčių valstiečių skaičius ir jų įvairovė Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto dvare buvo įspūdingi. Minėtąjį personalą 1545–1546 m. sudarė 22 medžiokliai, 5 šauliai, 6 paukščių gaudytojai, 6 sakalininkai, medžioklių metu sugautomis meškėmis rūpinosi net 5 meškų prižiūrėtojai, o žvėryne laikomam liūtui buvo atskiras liūto prižiūrėtojas⁴⁰.

³⁵ Tomasz Samojlik, Bogumila Jędrzejewska, „Zygmunt August a ochrona zębą“, in: *Servitium et amicitia. Studia z dziejów kariery i awansu w Polsce Jagiellonów*, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia, 2011, p. 150.

³⁶ *Ibid.*, p. 151.

³⁷ Dirk Breiding, „Horse Armor in Medieval and Renaissance Europe. An Overview“, in: *Armored Horse in Europe 1480–1620*, New York: Yale university press, New Haven and London, 2005, p. 8, 49.

³⁸ Agnieszka Samsonowicz, *op. cit.*, p. 303.

³⁹ Rimvydas Petrauskas, „Aleksandro Jogailaičio dvaras ir jo sąskaitų knygos“, in: *Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494–1504)*, parengė Darius Antanavičius, Rimvydas Petrauskas, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2007, p. XX.

⁴⁰ *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto dvaro sąskaitos (1543–1548)*, sudarė Darius Antanavičius, Sigitas Narbutas, kn. 1, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2009, p. XIX.

Taigi, mūsų aptariamuoju laikotarpiu didysis medžioklis privalėdavo informuoti numatytos medžioklės vietos dvarų administraciją apie valdovo atvykimą, kad ši savo ruožtu spėtų pasirengti priimti atvykstantį kunigaikštį su palyda. Taip pat didysis medžioklis turėjo nurodyti (numatyti), kuriam laikui ir kiek žmonių reikės organizuojamai medžioklei aptarnauti ir pasirūpinti jų išlaikymu. Lietuvos Metrikos knygose išlikę potvarkiai, perduoti žemesniesiems medžioklės ūkį prižiūrintiems pareigūnams ar dvarų laikytojams, atskleidžia, kokį mastą (turimas omenyje dalyvaujančiųjų skaičius) mūsų aptariamuoju laikotarpiu įgaudavo LDK valdovo medžioklės. Viename 1561 m. dokumente teigiama, kad į didžiojo kunigaikščio rengiamą medžioklę Valkininkuose varovais turi būti pasiūsta: iš Kaniavos ir Dubičių dvarų 100 valstiečių 5 dienoms, iš Alytaus dvaro 200 valstiečių 5 dienoms, iš Daugų – 75 valstiečiai 5 dienoms⁴¹. Matome, kad vien varovais medžioklėje turėjo dalyvauti 375 žmonės. Kadangi mūsų aptariamuoju laikotarpiu didysis medžioklis buvo atsakingas ir už kitų medžioklės dalyvių, aptarnaujančio personalo apgyvendinimą, medžioklinių paukščių, šunų, žirgų, arklių pervežimą⁴², nestebina itin didelės sumos, išleidžiamos Lietuvos didžiojo kunigaikščio medžioklėms aprūpinti.

To meto moterų medžioklės pomėgį liudija ne tik kilmingų vyrų, bet ir kilmingų moterų laišakai, kuriuose jos džiaugiasi sumedžiotais trofėjais. Antai Barbaros Radvilaitės motina 1547 m. Mikalojui Radvilai Rudajam rašytame laiške mini savo sumedžiotas antis, siunčiamas sūnui, tačiau laiške save vadiną „boba troboje“⁴³. Toks savęs įvardijimas liudija apie iš tiesų retas išvykas į medžioklę arba atspindi to meto kuklumo iš moters reikalaujančius papročius. Svarbu atkreipti dėmesį, jog iš laiško retorikos galime pastebėti, kad dalijimasis medžioklės laimikiu mūsų aptariamuoju laikotarpiu buvo suvokiamas kaip deramo dėmesio demonstravimas ar net savotiška meilumo išraiška, nes minėtame laiške priekaištaujama sūnui, kad šis, nors ir joja į medžioklę, neatsiunčia motinai žvėrienos⁴⁴. Apie medžioklės laimikio dovanojimą

⁴¹ *Ibid.*, kn. 47, p. 68.

⁴² Agnieszka Samsonowicz, *op. cit.*, p. 303.

⁴³ Raimonda Ragauskienė, *Barbora Radvilaitė*, p. 64.; taip pat žr. Raimonda Ragauskienė, „Rusėniška XV a. pab. – XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės moterų – valdovių ir didikų – korespondencija“, *Istorija. Mokslo darbai*, t. 76, interneto prieiga: http://www.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=222&Itemid=63.

⁴⁴ Raimonda Ragauskienė, *Barbora Radvilaitė*, p. 64.

artimiesiems liudija ir kiti to meto šaltiniai. Žinoma, kad 1548 m. valdovas Žygimantas Augustas leido didžiajam LDK medžiokliui Radvilai Rudajam medžioti valdovui priklausančiose giriose, kad jis galėtų nusiųsti sumedžiotos žvėrienos Barborai Radvilaitei į Vilnių⁴⁵. Šis minėtas atvejis atskleidžia, kad Mikalojaus Radvilos Rudojo, kaip pagrindinio LDK medžioklės ūkį prižiūrinčio pareigūno ir valdovo svainio, vaidmuo šioje vietoje tarytum persipina. Viena vertus, išskirtinė teisė medžioti pabrėžia LDK didžiojo medžioklio regalijas, kita vertus, jų pagrindą galime apčiuopti draugiškame valdovo ir didiko ryšyje. Apie valdovo didikui suteiktos medžioklės regalijos naudojimą liudija ir vėlesni šaltiniai. Antai 1549 m. LDK maršalas Radvila Juodasis, anot Raimondos Ragauskienės, su jam būdinga ironija dėkojo Mikalojui Radvilai Rudajam už atsiųstą žvėrieną ir sarkastiškai pažymėjo, kad jei ne didžiojo medžioklio pareigybė, reiktų mirti iš bado⁴⁶.

Žinoma, kad kiekvieną mėnesį Žygimantas Augustas kartu su savo žmona Barbora bent kelioms dienoms per mėnesį išvykdavo pamedžioti ir apsistodavo savo prabangiai renesansiniu stiliumi puoštuose medžioklės dvaruose⁴⁷. Antai net po 1549 m. užsitęsusių Užgavėnių linksmybių valdovas su žmona bei dvariškiais išsiblaivę jau kitą dieną išvyko medžioti⁴⁸, o 1550 m. rugsėjo 19 d. laiške Radvilai Rudajam pabrėžiama, kad karališkoji pora medžioklėje užtruko kone penkias savaites⁴⁹. Anot Giedrės Mickūnaitės, dailės istorijoje medžioklė neretai suvokiama kaip meilės metafora, todėl su tam tikromis išlygomis medžioklės kaip meilės alegoriją galima perkelti į vėlyvųjų Viduramžių LDK dvarą⁵⁰. Neabejotina, kad bendri pomėgiai, tokie kaip medžioklė, šiame kontekste buvo viena iš Žygimantą Augustą ir Barborą Radvilaiteį vienijusių veiklų.

Nors XVI a. LDK valdovo organizuotų medžioklių negalėtume pavadinti išskilmėmis, jos pasižymėjo iš anksto tradicijos nustatyta tvarka, kuri buvo

⁴⁵ Eadem, „Valdovas ir didikas“, p. 30; *Listy z lat 1548–1550*, p. 7.

⁴⁶ Eadem, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris*, p. 50–51.

⁴⁷ Anna Sucheni-Grabowska, *Zygmunt August król polski i wielki książę litewski 1520–1562*, Warszawa: Universitas, 1996, p. 169–170.

⁴⁸ *Ibid.*, p. 170.

⁴⁹ Raimonda Ragauskienė, *Barbora Radvilaite*, p. 154.

⁵⁰ Mikalojus Husovianas, *op. cit.*, p. 142; Giedrė Mickūnaitė, „Didžiojo kunigaikščio medžioklė: pasakojimas, vaizdas, alegorijos“, *Acta academiae artium Vilnensis*, t. 55, Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2009, p. 16.

kartojama kiekvieną kartą⁵¹, vykstant medžioklei. Svarbu atkreipti dėmesį, kad vis dėlto, nepaisant atkartojimo, visu aptariamuoju laikotarpiu nė viename iš LDK valdovo medžioklės ūkį saugančių įstatymų sistemos (kurios pagrindus sudarė Lietuvos Statutai, Valakų reforma, 1559 m. Grigaliaus Grinkavičiaus Valavičiaus girių aprašymas, 1567 m. Knyšino nuostatai) dokumente nėra apibrėžtas medžioklės ceremonias. Tikėtina, jog šią funkciją žodiniu lygmeniu kontroliavo pats valdovas ir vyriausieji medžioklės pareigūnai – didieji medžiokliai (rusėn. *ловчий великий*) ar sakalidininkai (rusėn. *сокольниковый*), nes XVI a. II p. užbaigtos LDK valdovo medžioklės ūkį saugančių įstatymų sistemos juridinės normos užtikrino pramoginėms (ir ne tik) didžiojo kunigaikščio medžioklėms eksploatuojamų plotų apsaugą nuo jiems daromos žalos, įtvirtino išskirtines LDK valdovo medžioklės teises, unifikavo valdovo medžioklės ūkio administravimo principus ir koordinavo medžioklės ūkį prižiūrėjusių pareigūnų funkcijas, tačiau nereglementavo minėtų medžioklės pareigūnų funkcijų medžioklės ceremonijos metu. Vis dėlto vienalaikiuose šaltiniuose esančios sporadiškos informacijos analizė leidžia teigti, kad XVI a. LDK valdovo organizuotos medžioklės buvo grandiozinis renginys, lydimas įspūdingų vaizdų bei garsų, kuriame atskiri šios pramogos dalyviai, konsoliduoti ceremonialo, siekė bendro tikslo – sėkmingos valdovo medžioklės ir jo pasitenkinimo, nes XVI a. valdovo medžioklės turėjo lydėti sėkmė.

XVI a. autorius Martynas Kromeris, aprašydamas to meto valdovo ir kilmingųjų mėgtas medžioti gyvūnų rūšis, išskiria: stumbrus, briedžius, taurus, meškas, lūšis ir bebrus⁵². Tačiau išsamiau apibūdina tik stumbro ir meškų medžioklę. Reikia manyti, jog būtent šio tipo medžioklės XVI a. LDK valdovų ir kilmingųjų (pakvietus valdovui) buvo labiausiai mėgtos dėl galimybės patirti aštrių pojūčių. Svarbu pažymėti, jog jau XVI a. pr. Europoje prasidėjo stumbrų populiacijos nykimas ir tik LDK giriose ir Prūsijoje aptariamuoju laikotarpiu buvo didžiausias šių gyvūnų skaičius⁵³. Galima daryti prielaidą, jog šis faktorius taip pat darė stumbrą geidžiamu valdovo trofėjumi, o stumbro stambumas (kai kurie patinai gali sverti iki 800 kg) buvo nemenkas fizinių jėgų išbandymas medžioklės dalyviams. Svarbu pažymėti, jog jau ne sykį minėtą

⁵¹ *Ibid.*, p. 31.

⁵² Marcin Kromer, *op. cit.*, p. 42–43.

⁵³ Tomasz Samojlik, Bogumila Jędrzejewska, *op. cit.*, p. 146.

Mikalojaus Husoviano giesmę apie stumbrą į Romą pas popiežių Leoną X turėjo palydėti ir specialiai pagaminta stumbro iškamša, kuri dėl minėto popiežiaus staigios mirties taip ir nebuvo išsiųsta⁵⁴. Žygimanto Augusto valdymo laikotarpiu tai gana išskirtinis atvejis, nes stumbro medžioklės regalija su kitais kilmingaisiais Žygimantas Augustas itin nenoriai dalydavosi. Tiesa, žinomi valdovo leidimai, suteikę teisę Radvilai Rudajam medžioti valdovui priklausiusiose teritorijose⁵⁵, tačiau apie teisę medžioti stumbrus juose neužsimenama. Pavyzdžiui, 1548 m. valdovas laiške Radvilai Rudajam pranešė apie jam suteiktą leidimą medžioti Rūdninkuose, tačiau įspėjo tai daryti diskretiškai⁵⁶. Greičiausiai todėl, kad šis leidimas buvo suteiktas remiantis draugyste, bet nederėjo oficialiam valdovo medžioklės ūkį saugančiam pareigūnui, kuris turėjo būti pavyzdžiu savo pavaldiniams.

Paskutiniai leidimai sumedžioti stumbrą kilmingiesiems (nedalyvaujant valdovui) surašyti tik valdant Žygimantui Senajam, o valdant Žygimantui Augustui tokių aktų kol kas nėra žinoma. Jei valdovas nusprendavo atiduoti valdyti girias savo pamėgtose medžioklių teritorijose, tai darydavo su išlygomis, deklaruojančiomis jo medžioklės teisės regalijas. Antai Žygimantas Augustas privilegija bajorams Topčikalai, Košeliui ir Vervečkai dėl dvarų su jiems priklausančiais miškais, esančiais Belsko pavieta, suteikia visas teises naudotis miškų gėrybėmis ir leidžia medžioti visus žvėris, išskyrus stumbrus⁵⁷ (rusėn. *кроме зубров*, lot. *bisontibus exceptis*). Viena vertus, tokį apsisprendimą galėjo lemti noras išlaikyti prerogatyvą pavaldinių atžvilgiu, kita vertus, anksčiau minėtas paspartėjęs šių stambųjų žvėrių nykimas XVI a. skatino valdovą užsitikrinti pakankamą mėgstamos medžioklės faunos kiekį.

Valdovo aistra medžioklei atsiskleidžia ne tik to meto literatūrinuose tekstuose, bet ir gyvenimo realijas liudijančiuose šaltiniuose. Pavyzdžiui, 1534 m. Žygimantas Senasis, buvodamas Rūdninkų medžioklės dvare, atskiru pranešimu įsakė etmonui ir didžiajam medžiokliui Jurgui Mikalojaičiui Radvilai atleisti nuo karinės tarnybos Lieponių ir Valkininkų dvarų laikytoją

⁵⁴ Tomas Veteikis, *op. cit.*, p. 234.

⁵⁵ Raimonda Ragauskienė, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris*, p.48.

⁵⁶ Eadem, „Valdovas ir didikas“, p. 30; *Listy z lat 1548–1550, op. cit.*, p. 7.

⁵⁷ *Lietuvos Metrika (1535–1537), Užrašymų knyga 19*, parengė Darius Vilimas, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2009, p. 82–83, Nr. 29; panašius atvejus žr. *Lietuvos Metrika (1499–1514), Užrašymų knyga 8*, p. 246, Nr. 294 ir kt.

Andrių Mackevičių, nes šis privalėjo dalyvauti valdovo medžioklėje, rengiamoje – anot šaltinio – minėto didžiojo kunigaikščio džiaugsmui⁵⁸. Galima teigti, jog būtent teigiamos emocijos ir pasitenkinimas buvo XVI a. valdovo organizuojamų medžioklių siekiamybė, nes kupinas džiaugsmo valdovo gyvenimas traktuotas kaip tiesiogiai veikiantis jo pavaldinių gyvenimo kokybę. Galime teigti, jog vienalaikiuose šaltiniuose medžioklė ir malonumas (rusėn. *nomexa, nomece*) neretai vartojami kone kaip sinonimai. Pavyzdžiui, viename iš Lietuvos Metrikos dokumentų aiškiai atskleidžiamos sąsajos tarp šios pramogos ir iš jos kylančio malonumo⁵⁹. Valdovo dvariškis Lukas Gurnickis savo pastebėjimuose taip pat teigia, jog „žmogus iš prigimties trokšta džiaugsmo ir atgaivos, todėl žmonės išgalvojo šokius, pokylius, ir kitas pramogas akims paganyti [...], dvikovas“, įvairiausių neregėtų žvėrių demonstravimą⁶⁰, medžiokles, derančias „didžiam valdovui“⁶¹. Minėtame šaltinyje nedviprasmiškai teigiama: „mėgstame tuos žmones, kurie mums smagumą suteikia“⁶².

Didysis medžioklis, be jau minėtų funkcijų, turėjo derinti kelionių klausimus ir parūpinti reikiamų kelionei priemonių⁶³. Mūsų aptariamoju laikotarpiu tai buvo žirgų traukiama karieta arba arklių ir jaučių tempiamas vežimas vasarą, žiemą – rogės⁶⁴. Būtent taip buvo keliaujama, gabenami medžioklėms reikalingi žmonės, medžiokliniai šunys ir paukščiai, žirgai, arkliai bei prijaukinti gyvūnai (turėję būti masalu), manta. Pavyzdžiui, 1570 m. balandžio 3 d. dokumente nurodoma parengti vežimą su vežėju ir 6 arkliais, kad valdovas galėtų nuvykti į Tykociną⁶⁵. Po medžioklių vežimais ar rogėmis buvo

⁵⁸ *Радзивилловские акты из собрания Российской национальной библиотеки. Памятники истории Восточной Европы. Источники XV-XVII вв., составитель М. М. Кром, т. 6, Москва-Варшава, 2002, p. 81–82.*

⁵⁹ *Lietuvos Metrika (1533–1535), 8-oji Teismų bylų knyga*, parengė Irena Valikonytė, Stanislovas Lazutka, Neringa Šlimienė ir kt., Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1999, p. 99, Nr. 188; Panašų atvejį žr. *Lietuvos Metrika (1555–1558), 37-oji Teismų bylų knyga*, parengė Irena Valikonytė, Lirija Steponavičienė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2010, p. 105, Nr. 84 ir kt.

⁶⁰ Lukas Gurnickis, *op. cit.*, p. 121.

⁶¹ *Ibid.*, p. 290.

⁶² *Ibid.*, p. 121.

⁶³ Agnieszka Samsonowicz, *op. cit.*, p. 303.

⁶⁴ *Księga Ekspedycji kancelarii nadwornej 1559–1572*, opracowanie Irena Kaniewska, Kraków: Historia Iagellonica, 1997, p. 157, Nr. 214; p. 160, Nr. 220; p. 162, Nr. 223 ir kt.

⁶⁵ *Ibid.*, p. 169, Nr. 239.

išgabenamą medžioklės laimikis. Išvardytos didžiųjų medžioklių pareigos ir funkcijos iki XVI a. pabaigos nekito, o pareigybės reikšmė išliko tokia pat svarbi. Didžiųjų medžioklių pareigas ir toliau ėjo svarbios LDK giminės, „paveldėdamos“ jas iš savo giminaičių.

IŠVADOS

Medžioklė Lietuvos didžiojo kunigaikščio aplinkoje peržengė oficialumo ribas ir buvo ne tik viešojo valdovo dvaro gyvenimo dalis, bet ir valdovo asmeninio ryšio su kilmingaisiais išraiška.

LDK valdovo medžioklės ir miškų ūkių administravimo centralizacija stiprėjo ir vystėsi kartu su Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvaru, nes jame tarp atsiradusių naujų pareigybių buvo ir susijusių su LDK valdovo miškų bei medžioklės ūkio priežiūra.

Didžiųjų medžioklių (*rusėn. ловчий великий*, lenk. *łowczy hospodarski, łowczy wielki*, lot. *praefectus venationum*, vok. *Oberjagermeister*) atsiradimas palengvino valdovo pastangas apriboti savavališką miškų bei medžioklės plotų naikinimą, nes minėtųjų pareigūnų dispozicijoje atsidūrė visos tuo metu LDK valdovui priklausiusios girios.

Didžiausias valdovo medžioklių rengimo krūvis tekdavo medžiokliams (*rusėn. ловчий*, lenk. *łowczy*, lot. *venator*), hierarchiškai priklausomiems nuo didžiųjų medžioklių, kurie šios pramogos metu buvo šalia valdovo ir vadovavo medžioklės eigai, o rengiant medžiokles prisiimdavo atsakomybę už pasirengimo veiksmų koordinavimą bei socialinius klausimus.

LDK didžiojo medžioklio pareigybės suteikimas Mikalojui Radvilai Rudajam buvo reikšmingas jo medžioklės įgūdžių įvertinimas ir pirminis karjeros etapas, daręs įtaką tolimesniam santykiui su valdovu, taip pat suteikęs išskirtines medžioklės teises, deklaravusias ne vien valdovo palankumą ir draugystę, bet ir teikusias realios ekonominės naudos.

Didžiojo medžioklio pareigos buvo daugiasluoksnės ir įpareigojo šį pareigūną medžioklių pasirengimą vertinti dviem skirtingais aspektais – oficialiu ir privačiu. Šią pareigybę turintis žmogus privalėjo žinoti, ko iš būsimos medžioklės tikisi valdovas, ir tinkamai ją surengti, taip pat turėjo rūpintis ir labai smulkmeniškais, artimą draugystę su valdovu atskleidžiančiais medžioklės

klausimais. Nusistovėjusios didžiųjų LDK medžioklių pareigos ir funkcijos iki XVI a. pabaigos nekito, o pareigybės reikšmė išliko tokia pat svarbi. Po didžiojo LDK medžioklio Mikalojaus Radvilos Rudojo, kurį su valdovu visų pirma siejo draugiškas emocinis ryšys, mirties didžiojo LDK medžioklio pareigybę ir toliau išlaikė svarbios LDK giminės: Valavičiai, Naruševičiai, Radvilos ir kt., „paveldėdamos“ ją iš savo giminaičių.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

- GURNICKIS LUKAS, *Lenkų dvariškis*, iš senosios lenkų kalbos vertė ir komentarus parašė Eglė Patiejūnienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009.
- HUSOVIANAS MIKALOJUS, „Giesmė apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę“, in: Mikalojus Husovianas, *Raštai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007, p. 111–163.
- KROMER MARCIN, *Polska. Czyli o położeniu, ludności, obyczajach, urządach i sprawach publicznych królestwa Polskiego księgi dwie*, opracowanie Romana Marchwińskiego, Olsztyn: Pojezierze, 1977.
- Księga Ekspedycji kancelarii nadwornej 1559–1572*, opracowanie Kaniewska Irena, Kraków: Historia Iagellonica, 1997.
- Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto dvaro sąskaitos (1543–1548)*, sudarė Darius Antanavičius, Sigitas Narbutas, kn. 1, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2009.
- Lietuvos Metrika (1533–1535), 8-oji Teismų bylų knyga*, parengė Irena Valikonytė, Stanislavas Lazutka, Neringa Šlimienė ir kt., Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1999.
- Lietuvos Metrika (1566–1572), 8-oji Viešųjų reikalų knyga*, parengė Darius Baronas, Liudas Jovaiša, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1999.
- Lietuvos Metrika (1555–1558), 37-oji Teismų bylų knyga*, parengė Irena Valikonytė, Lirija Steponavičienė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2010.
- Lietuvos Metrika (1535–1537), Užrašymų knyga 19*, parengė Darius Vilimas, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2009, p. 82–83, Nr. 29.
- Listy króla Zygmunta Augusta do Radziwiłłów*, opracowanie Kaniewska Irena, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1999.
- „Listy z lat 1525–1548 ze zbiorów Władysława Pociechy, Witolda Taszyckiego i Adama Turasiewicza“, in: *Listy polskie XVI wieku*, pod redakcją Kazimierza Rymuta, t. 1, Kraków: Polska akademia umiejętności, 1998.
- „Listy z lat 1548–1550 ze zbiorów Władysława Pociechy, Witolda Taszyckiego i Adama Turasiewicza“, in: *Listy polskie XVI wieku*, pod redakcją Kazimierza Rymuta, t. 2, Kraków: Polska akademia umiejętności, 2001.
- ГЕРБЕРШТЕЙН СИГИЗМУНД, *Записки о Московии в двух томах*, т. 1, Москва: Памятники исторической мысли, 2008.

Радзивилловские акты из собрания Российской национальной библиотеки. Памятники истории Восточной Европы. Источники XV–XVII вв., составитель М. М. Кром, т. 6, Москва-Варшава, 2002.

BREIDING DIRK, „Horse Armor in Medieval and Renaissance Europe. An Overview“, in: *Armored Horse in Europe 1480–1620*, New York: Yale university press, New Haven and London, 2005.

GLOGER ZYGMUNT, „Łowczy“, in: *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, t. 3, Warszawa: P. Laskauera, W. Babickiego, 1902, p. 163.

MICKŪNAITĖ GIEDRĖ, „Didžiojo kunigaikščio medžioklė: pasakojimas, vaizdas, alegorijos“, *Acta academiae artium Vilnensis*, t. 55, Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2009, p. 7–21.

OCHMAŃSKI JERZY, *Senoji Lietuva*, Vilnius: Mintis, 1996.

PETRAUSKAS RIMVYDAS, „Aleksandro Jogailaičio dvaras ir jo sąskaitų knygos“, in: *Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494–1504)*, parengė Darius Antanavičius, Rimvydas Petrauskas, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2007.

PETRAUSKAS RIMVYDAS, „Didysis medžioklis“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 4, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2003, p. 684.

PETRAUSKAS RIMVYDAS, „Titulas ir valdžia: Lietuvos didžiosios Kunigaikštystės didikų savimonės pokyčiai XVI amžiaus pirmoje pusėje“, in: *Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha: straipsnių rinkinys*, sudarė Irena Valikonytė, Lirija Steponavičienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 35–45.

PETRAUSKAS RIMVYDAS, „Vytauto dvaras: struktūra ir kasdienybė“, *Naujasis židinys-Aidai*, 2003, Nr. 1–2, p. 39–44.

Poczet rodów w Wielkiem Księstwie Litewskiem w XV i XVI wieku, ułożył i wydał Adam Boniecki, Warszawa: J. Berger, 1887.

RAGAUSKIENĖ RAIMONDA, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Mikalojus Radvila Rudasis (apie 1515–1584 m.)*, Vilnius: Valstybės žinios, 2002, p. 43, 46, 48–49, 51, 66, 123, 146, 173.

RAGAUSKIENĖ RAIMONDA, „Rusėniška XV a. pab. – XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės moterų – valdovių ir didikių – korespondencija“, in: *Istorija. Mokslo darbai*, t. 76, interneto prieiga: http://www.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=222&Itemid=63.

RAGAUSKIENĖ RAIMONDA, „Valdovas ir didikas: Žygimanto Augusto ir Mikalojaus Radvilos Rudojo 1546–1572 m. komunikacijos modelis jų korespondencijos šviesoje“, in: *Lituanistica*, Vilnius: Academia, 1998, Nr. 2 (34), p. 13–41.

SAMOJLIK TOMASZ, JĘDRZEJEWSKA BOGUMILA, „Zygmunt August a ochrona zebra“, in: *Servitium et amicitia. Studia z dziejów kariery i awansu w Polsce Jagiellonów*, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia, 2011, p. 150.

SAMSONOWICZ AGNIESZKA, *Łowiectwo w Polsce Piastów i Jagiellonów*, Warszawa: Warszawska Firma Wydawnicza, 2011, p. 303.

SUCHENI-GRABOWSKA ANNA, *Zygmunt August król polski i wielki książę litewski 1520–1562*, Warszawa: Universitas, 1996.

Urzędnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku, pod redakcją Gašiorowskiego Andrzeja, Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1994.

VETEIKIS TOMAS, „Mikalojus Husovianas epochų ir tapatybių sankirtose“, in: Mikalojus Husovianas, *Raštai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007, p. 205–302.

ГЕРБЕРШТЕЙН СИГИЗМУНД, *Записки о Московии в двух томах*, т. 1, Москва: Памятники исторической мысли, 2008.

ЛАППО ИВАН, *Великое Княжество Литовское за время отъ заключения Люблинской унии до смерти Стефана Батора (1569–1586)*, т. 1, С. Петербург: Скородова, 1901.

The Radvilas as Grand Masters of the Hunt of the Grand Duchy of Lithuania: Officials and the Ruler's Best Friends

Summary

In the sixteenth century, the hunts held by the grand duke of Lithuania, which in their significance in the Grand Duchy of Lithuania superseded the economic aspect, were one of the opportunities of consolidation of the grand duke's court and his environment as well as a perfect occasion to start and maintain close contacts with the ruler. A passion for hunting and friendship united Mikalojus Radvila Rudasis (Mikolaj Radziwill the Red), the grand master of the hunt of the Grand Duchy of Lithuania (*ловчий великий* in Ruthenian, *łowczy hospodarski*, *łowczy wielki* in Polish, *praefectus venationum* in Latin, *Oberjagermeister* in German) and the ruler Žygimantas Augustas (Sigismund Augustus). Such a relationship evolved not only during the time spent together in the hunt, but also during the organization of hunts. The grand master of the hunt accompanied the ruler throughout the whole duration of the hunt and therefore often travelled with him. The emergence of this office alleviated the efforts of the ruler to restrict wilful destruction of forests and hunting areas, because grand masters of the hunt were put in charge of all forests owned by the ruler of the Grand Duchy of Lithuania. Appointing Mikalojus Radvila Rudasis to this office signified appreciation of his hunting skills and was an initial stage in his career that influenced his subsequent relationships with the ruler; it granted him exclusive hunting rights which not only demonstrated the ruler's favour and friendship, but also yielded tangible economic gain. The actual load of the organization of the hunt was borne by the masters of the hunt (*ловчий* in Ruthenian, *łowczy* in Polish, *venator* in Latin), who were hierarchically subordinated to the grand master of the hunt. Being next to the ruler, the grand master of the hunt of the Grand Duchy of Lithuania occupied the position of the hunting companion, while in the process of organization he would assume responsibility for the coordination of preparatory actions and for social aspects of the hunt. The established duties and functions of grand masters of the hunt of the Grand Duchy of Lithuania did not change up until the end of the sixteenth century, and the significance of this office did not lose any of its importance. After the death of Mikalojus Radvila Rudasis, whose relationship with the ruler was primarily based on a friendly emotional connection intertwined with the official duties of the grand master of hunt of the Grand Duchy of Lithuania, this office remained in the hands of important families of the Grand Duchy: the Valavičius, the Naruševičius, the Radvila, and others who 'inherited' it from their next of kin.